

Evaziunea fiscală între legalitate și infracțiune

Nadia-Cerasela Aniței
Roxana Elena Lazăr

Evaziunea fiscală între legalitate și infracțiune

- Ediția a II-a revizuită și adăugită -

Universul Juridic
București
-2023-

Preambul

Noțiuni generale despre criminalitatea economico-financiară¹

► 1. Noțiunea de criminalitate economico-financiară

De-a lungul timpului numeroși oameni de știință din diferite domenii: drept penal, criminologie, sociologie, psihologie etc., au elaborat teorii, modele de analiză, explicații științifice mai mult sau mai puțin valabile, care au acoperit într-o măsură mai mare sau mai mică, dar niciodată complet, vastitatea și diversitatea fenomenului numit criminalitate. Ca atare, dacă *criminalitatea* este definită ca un produs obiectiv al structurii sociale, care s-a născut odată cu aceasta, fiind constituită din ansamblul infracțiunilor care se săvârșesc într-o anumită perioadă de timp și într-un loc bine determinat².

Întrebarea pe care o punem este următoarea: Cum putem defini criminalitatea economico-financiară? Vom defini *criminalitatea economico-financiară* sau „*de afaceri*” ori *corupția economică* ca totalitatea actelor și faptelor ilicite comise de indivizi, asociații, societăți sau organizații în legătură cu derularea unor afaceri și tranzacții financiare, bancare, vamale, comerciale, prin utilizarea înșelăciunii, fraudei, abuzului de încredere, falsificarea cifrelor de afaceri, spălarea banilor, bancrută frauduloasă, evaziune fiscală, polițe de asigurare nerambursabile etc.

► 2. Teorii privind criminalitatea economico-financiară

În continuare, vom încerca să descifrăm ce teze, ce opinii și teorii corespund vastului fenomen al criminalității economico-financiare³.

¹ N.C. Aniței, R.E. Lazăr, *Evaziunea fiscală între legalitate și infracțiune*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, pp. 15-21.

² T. Amza, *Criminologie*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, pp. 28-32; N.C. Aniței, R.E. Lazăr, *Evaziunea fiscală între legalitate și infracțiune*, Ed. Lumen, Iași, 2013, pp. 11-30.

³ N.C. Aniței, R.E. Lazăr, *Evaziunea fiscală între legalitate și infracțiune*, Ed. Lumen, Iași, 2013, pp. 11-30.

Analizată din perspectiva factorilor economici, culturali, sociali și a celor psihologici criminalitatea a condus la elaborarea numeroaselor teze, opinii și teorii¹. Un prim grup de teorii a încercat să demonstreze că delincvența și criminalitatea reprezintă produsul negativ al unor fenomene și procese cu caracter macrosocial cum ar fi dezvoltarea economică, crizele economice etc., care produc schimbări sociale mai mari, sunt stimulative pentru delincvenți, prin efectele de reflux create de suspendări ale legislației și timpul ce trece până la promulgarea unei noi legislații.

Dintre aceste teorii, prezintă interes pentru această lucrare *teoria privitoare la anomia socială*.

Termenul de anomie provine din grecescul *a nomos* care înseamnă fără norme². Acest termen a fost folosit pentru prima oară de Emil Durkheim în lucrarea *La division du travail social* definind *anomia ca starea de dereglare socială și normativă a unei societăți care este tulburată de o criză dureroasă sau de transformări fericite, dar prea bruște, devenind incapabilă să-și exercite autoritatea asupra individului*.

Anomia se caracterizează primordial, prin dislocarea și deteriorarea conștiinței colective, scăderea moralității și dereglare normativă, fiind o consecință patologică a diviziunii muncii. Reprezentând o situație specifică când normele de bază își suspendă funcționalitatea, starea de anomie se află la originea creșterii delictelor, crimelor și sinuciderilor, fiind o adevărată cauză a delincvenței.

Durkheim³ spunea că ceea ce îl împinge pe individ la crimă sunt acele tendințe și impulsuri care sunt inerente naturii umane și cultura acționează pentru limitarea unor asemenea aspirații individuale. Sociologul a argumentat că societatea reține natura umană ori prin cultură (consensul valorilor în societățile mecanice), ori prin structură (conexiunile care există între diferitele funcții dintre societățile organice). Aceste rețineri cad în perioadele de rapide schimbări sociale, fapt ce duce la escaladarea comportamentului criminal.

Analizându-l pe E. Durkheim sociologul și juristul francez J. Carbonnier afirma: *Anomia, distrugerea solidarității este răul care macină astăzi societatea prin slăbirea normelor morale și juridice care o organizează, o structurează*.

¹ N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Șansa, București, 1994, pp. 53-90.

² D. Banciu, *Sociologie juridică*, Ed. Hyperion XXI, București, 1995, pp. 41-47.

³ E. Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, traducere din limba franceză, ed. a II-a, Ed. Științifică, București, 1974, pp. 58-59.

Teoria anomiei propusă de E. Durkheim a fost revizuită de cercetătorul R.K. Merton. În cadrul paradigmei construită de R. K. Merton¹, anomia rezultă din contradicția ce apare între structura socială și cea culturală, întrucât societatea propune membrilor săi anumite scopuri fără însă a le oferi și mijloacele de realizare. Merton considera *anomia ca o spargere a structurii culturale. Ipoteza mea centrală este că, comportamentele aberante trebuie privite sociologic ca un simptom al disocierii între aspirațiile prescrise cultural și căile social structurate pentru a realiza aceste aspirații. Neputând să-și realizeze scopurile la care aspiră și pe care societatea le evaluează, individul recurge frecvent la mijloace ilicite, nelegale, concretizate în forma acțiunilor deviate și delictive.*

Reformularea teoriei anomiei făcută de R. Merton a schimbat cele mai fundamentale concepții ale lui E. Durkheim cu privire la rolul naturii umane și al forțelor sociale în producerea comportamentului criminal².

După R. Merton³, ratele delincvenței traduc de fapt inadecvarea între obiectivele (scopurile) propuse de societate și mijloacele de care dispun membrii săi pentru a le atinge.

Individul dispune în optica paradigmei lui R. Merton, de cinci moduri de adaptare în societate:

1. *conformismul*, care atrage după sine acceptarea țărilor culturale, cât și a mijloacelor instituționalizate. Aceste persoane luptă pentru obținerea bunăstării prin metodele aprobate de către valorile clasei de mijloc și vor continua să facă acest lucru indiferent dacă vor reuși sau nu;

2. *inovația*, care rezultă din faptul că obiectivul cultural stabilit este bine interiorizat de individ, în timp ce procedeele legitime pentru atingerea lui sunt respinse. Astfel, de exemplu, oamenii de afaceri pot inventa diferite forme ale criminalității gulerelor albe atrăgând după ei fraudă fiscală, spălarea banilor, pe când oamenii săraci pot dezvolta activități ilegale cum ar fi: prostituția, jocurile de noroc, vânzarea de droguri;

3. *ritualismul sau refuzarea*, constă în restrângerea aspirațiilor, individul rămânând și acționând conform cu normele legale. Aceasta este perspectiva cetățeanului înfricoșat, a birocratului conformist și zelos, precum și a persoanelor care au obținut un nivel minim de succes prin mijloace legale, dar nu au speranțe reale de a obține ceva mai mult;

¹ Concepția despre anomie a fost elaborată de Merton în mai multe variante (1938, 1949, 1957, 1968 etc.). O variantă relativ completă a fost sintetizată în ediția din 1968, vezi Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, New York, Free Press, 1968.

² M. Voinea, *Sociologie generală și juridică*, Ed. Sylvi, București, 2000, pp. 164-166.

³ S.M. Rădulescu, *Sociologia devianței*, Ed. Victor, București, 1998, pp. 57-62.

4. *evaziunea sau retragerea*, considerată ca un mod de adaptare destul de rar, caracterizată prin abandonul simultan al scopurilor și normelor și refugiul individului în zone situate în marginea societății (unde se întâlnesc de obicei, bolnavii mintali, cerșetorii, vagabonzii, alcoolicii, toxicomanii etc.);

5. *rebeliunea*, care constă în respingerea, în aceeași măsură, atât a scopurilor, cât și a mijloacelor, respingere condiționată de dorința individului de a le înlocui cu altele. De exemplu, un infractor (inovator) poate folosi narcoticele (retragere), promovând în același timp o filosofie revoluționară, militantă (rebeliune).

Deși, exceptând conformitatea, R. Merton a privit toate aceste adoptări ca deviate, trebuie totuși subliniat că nu toate atrag după sine criminalitatea. Ca atare, adaptarea ritualistă în particular, cu aderența sa rigidă la normele societății, nu implică în vreun fel crima; inovația nu este neapărat criminală astfel, de exemplu, la nivelele de vârf ale economiei, presiunea către inovație șterge deseori distincția între metodele de luptă comerciale care sunt folosite și practicile care stau în spatele acestora.

R. Merton, prin teoria sa, a avut intenția de a focaliza atenția pe o problemă specifică și anume pe *presiunea acută creată de discrepanța dintre scopurile culturale induse și oportunitățile structurate social* și nu să încerce să explice toate comportamentele diferite care sunt interzise de lege.

Un al doilea grup de teorii încearcă să pună în evidență legătura dintre cultură și criminalitate, prin descifrarea modelelor, codurilor și mecanismelor care definesc *cultul violenței*.

Din acest grup de teorii vom prezenta *teoria asociațiilor diferențiale*.

Această teorie a fost formulată de Sutherland¹ în lucrarea *Principii de criminologie*. Autorul subliniază faptul că această teorie constituie o explicație *istorică sau genetică* a comportamentului criminal, deoarece se referă la întreaga experiență de viață a individului.

Sutherland consideră că orice comportament uman poate fi explicat științific, în funcție de:

- elementele care intră în joc în momentul delictului, ceea ce reprezintă o explicație *situațională sau dinamică*;
- elementele care au influențat anterior situația și viața delincventului, ceea ce constituie o explicație *istorică sau genetică*.

În concluzie, comportamentul criminal nu este nici dobândit, nici imitat, ci învățat social în contactul dintre indivizi și grupuri, printr-un proces de

¹ T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Șansa, București, 1998, pp. 67-115.